

SZENTMÁRTONI JÁNOS
40. Tokaji Író-tábor

Amikor erre a jubileumi megnyitó beszédre készültem, kénytelen voltam seregszemlét tartani az emlékeim fölött, elővenni a Tokaji Író-tábor néhány Évkönyvét, átolvasni pár dokumentumot – köztük az emlékezetes tanácskozások eleitől fogva egyik leg-szorgalmasabb krónikásának, az 1956-os „kis íróper” egyik meghurcolt írójának, Tóbiás Áronnak a cikkeit is. Böngészésem időutazása során döbbsentem rá arra, hogy legelőször 1994-ben jártam Tokajban két költő-társammal és a Stádium Kiadó akkori vezetőjével, aki édesapja és mesterünk, Kárpáti Kamil ifjú titánja-it be akarta dobni a mélyvízbe, amelyre a legalkalmasabb terepnek az író-tábor bizonyult. Hogy mi lobbantotta életre bennem az emléket? A kőpor illata. Abban az évben avatták ugyanis a kollégium előtti Széchenyi-szobrot. Ma is előttem van a szobrászművész hófehér arca és munkaruhája, hiszen az utolsó pillanatig készült az alkotás.

Egy másik korai emlékezetes tanácskozás számomra a 2000. évi, mert akkortól kezdett fiatalítani a tábor vezetése, jómagam Hubay Miklós hívására érkeztem előadást tartani Oravec Péter költőbaráttal. Az előadás után odalépett hozzám második mentorom, Oláh János, a Magyar Napló igazgatója, hogy szüksége van egy könyvszerkesztőre, nem próbálnám-e ki magam nála. Tíz év lett belőle. Mondhatni, Tokajban ívelt föl költői, szerkesztői pályafutásom.

De hogyan is gondolhattam volna 19, vagy később 25 évesen, vagy akár 2003-ban, amikor a Tokaji Író-tábor díját vehettem át – hogy egyszer még mint a kuratórium elnöke fogok itt állni előttem, hogy megnyissam e rangos tanácskozást? Nézzétek el nekem a megrendültséget.

Ha viszont arra gondolok, hogy csaknem 20 éve járok ide, s veszek részt így-úgy a tábor életében, akkor is kénytelen vagyok megrendülni, mert ez azt jelenti, hogy a Tokaji Író-tábor történetének majdnem a felénél csatlakoztam, eljárt fölöttem is az idő. Te jó ég, kedves kollégák!

A Tokaji Író-tábor mindig is az egyik, ha nem a legrangosabb eseménye volt hazánk és az egész magyarság irodalmi, kulturális és közéletének.

Öröksége mindnyájunkat felelősséggel ruház föl. Ez az örökség egyrészt még a Móricz Zsigmond vezette népi írók 1940-es tiszaladányi találkozásának szellemi hozadékában; másrészt a Magyar Írószövetség 1956-os, Tamási Áron *Gond és hitvallás* című állásfoglalásával fémjelezhető, erkölcsi és szervezői helytállásában; harmadrészt az 1972-es indulás bátorságában; végül pedig az 1989-es változások szellemi előkészítésében gyökerezik.

Történetének első 15–20 éve egy olyan korban játszódott, amikor a legégetőbb problémákról nem lehetett nyíltan beszélni. Olyan közelmúlt fájdalmas terhével kellett a megszólalás formáit és lehetőségeit keresni, amelyben még a koncentrációs táborokba és a Gulágra hurcolt, megnyomorított vagy bestiálisan kivégzett embertársaink szagától volt fojtó a levegő. Amelyben arisztokraták, értelmiségiek, élsportolók elhagyatott tanyákon vagy gyárak munkapadjai közé szorítva sanyarogtak. Amelyben munkásokat és parasztokat megalázó kompromisszumokba hajszolt vagy vezetői állások szédítő magasába repített az önnön hazugságaiba egyre jobban belegabalyodó hatalom. Amelyben nyugati futballcsapatok és időnként megfenyített rockzenekarok sztárjainak játékával, olcsó szeszekkel és olykor szabad szerelemmel kábította magát a szerepét és helyét nem lelő ifjúság.

S az akkori hatalom hiába hitte azt, hogy Tokaj a száműzetés alkalmi szigete, ahol a diktatúra legveszélyesebb kritikusai, az írók kedvükre kiengedhetik a gőzt, távol a fővárostól, a szélesebb nyilvánosság elől viszonylag elrekesztve – és hiába építette be a táborlakkok közé hűséges pártkatonáit: az augusztusi tanácskozások olyan elemi problémáit tárgyalták a társadalmi valóságnak, amelyek segítettek egy ország szemét fölnyitni. Csak néhány kiragadott téma az akkori időszakból: 1975: *Az ifjúság helyzete*, 1982: *Településpolitika, arányos településfejlesztés*, 1986: *Valóság, elkötelezettség, közéletiség – Mai irodalmunk társadalmi presztízse*, 1989: *A magyarság és Európa*.

Külön tanulmányt érdemelne, hogy a rendszerváltás utáni években, amikor már nyíltan lehetett volna társadalmi, politikai kérdésekről is vitázni, a Tokaji Író-tábor tematikája, bizonyos szempontból teljesen érthetően, vajon miért vált belterjesebbé. Megint csak néhány példa: 1990: *Hattyúnyakú görény*, *avagy az irodalompolitika anatómiája*, 1993:

Összeállítás a Tokaji író-tábor előadásaiból (20–44. oldal)

A magyar irodalom és kultúra változásai (1990–93 között). Az 1995-ös tanácskozás az irodalom a médiában égető problémáját, az irodalom és a rádiózás kapcsolatát taglalta.

A ránk szakadt szabadság, logikus módon, szakmai kérdések tisztázását is indukálta, az irodalom új szerepének és helyének a meghatározását. Ez az átmeneti folyamat azonban óhatatlanul is annak az illúzióknak az életbeléptetését vonta maga után, és korántsem csak a tokaji tanácskozásokat érintően, hogy az írók immáron nem érdeklődnek népük mindennapi valósága, sorsa iránt. Ebből is adódóan az olvasók nagy része elfordult az irodalmi szakmától, mert nem tudott mit kezdeni annak belső problémáival, paradigmaváltásával. Tudjuk, hogy ez a változás már jóval korábban elkezdődött, de részletezésére, filozófiai, történeti, szociológiai hátterének fölvázolására itt most nincs idő.

Azonban meggyőződésem, hogy az irodalomnak mint hivatásnak, s ezen belül a Tokaji Írótabornak is a jövője – az új, részben már megtalált, kommunikációs csatornák kiépítésén túl – a szélesebb érdeklődésre számot tartó témák, problémák felé való újrainyitásban és a további fiatalításban rejlik. Olyan problémaérzékeny nemzedékek kinevelésében, amelyek nem félnek szembenézni múltjukkal, szüleik, nagyszüleik örökségével, nem érzik kellemetlennek, időszerűtlennek vagy szégyellnivalónak történelmi traumák feldolgozását.

A Tokaji Írótabor legújabb kori fejezetének már e tekintetben is vannak fontos és biztató állomásai (csak néhány példa): 2005: *A költő és olvasója – József Attila és utókor*, 2007: *Magyar táj hazák, nemzeti kultúra, regionalitás, európai integráció*, 2010: *A magyar irodalom égtájai – sokágú síp Tokajban*.

Hogy a Tokaji Írótabor mindmáig megőrizte a tekintélyét, még ha vannak is, akik ezt hangosan szeretik kétségbe vonni, mi sem bizonyítja jobban, mint az ideai tematika kiírása körül fellobbant indulatok s a néhány újság hasábjain kibontakozott polémia. Még ha a tömör kiírás árnyalatlanságát ért kritika bizonyos elemeivel utólag egyet is lehet érteni, összességében a jelenség előtt értetlenül állok. Egy rangos szakmai tanácskozás miért ne nyúlhatna hozzá kényes témákhoz? Beszélhetne olyan alkotókról, akikről hosszú évtizedekig hallgatni kellett? Mérhessen meg eltagadott életműveket, hogy segít-

sen elhelyezni azokat az irodalom panteonjában? Miért ne lehetne véleménye arról, hogy bizony súlyos mulasztásaink és tartozásaink vannak az 1945 utáni magyar irodalom feldolgozottsága terén? Miért ne nyúlhatna hozzá – kizárólag szakmai alapon – kialakult kánonokhoz, hogy kiegészítse azokat? Miért ne tárgyalhatná a diktatúra könyvtárszámolásait, ügynökjelentéseit? A börtönökben született irodalom máig feldolgozatlan fejezetét, élén a „váci füveskertiekkel”? Vagy beszélhetne az emigráció fórumairól, hogy milyen nélkülözhetetlen kapaszkodót jelentettek nemegyszer az itthon maradtoknak is? Miért ne elemezhetné annak a tendenciának az okait, hogy a közéleti témákat is fölvállaló irodalom miért szorult margóra az elmúlt harminc évben – most, amikor a közéleti vagy politikai költészet körül, érdekes módon, újra polémia folyik, s meglehetősen egyoldalú formában?

S ha a kialakuló szakmai párbeszéd során, amit egy tábor csak megkezdeni hivatott, bebizonyosodik, hogy bizonyos alkotók vagy életművek, vagy csak egyes alkotások mégsem annyira értékesek, legalább nyugodt szívvel állíthatjuk ezt róluk, s nem pusztán előítéletek fedezékéből – mert a munkát elvégeztük. Megjegyzem, egy korszakot nem csupán a legnagyobbak jellemeznek s határoznak meg. A kisebbek nélkül a nagyok sem vehetők ki igazán. Valakit pedig csupán egy korszak, amelyben élni hivatott, politikai eltévelyedése vagy egyéb hovatarozása alapján, s nem pedig a művei tükrében mérni meg, nemcsak szakmailatlan, de nem is humánus magatartás.

Ha nem rakunk rendet a múltunkban egyszer s mindenkorra, a jövőnk is zürzavarossá válik.

Kedves barátaim, negyvenéves a Tokaji Írótabor. Ezúton szeretnék köszönetet mondani elődeimnek a kitartó munkáért, Tokaj városának, hogy otthont nyújtott több évtizeden át, s fejet hajtani azok előtt, akik már nem lehetnek közöttünk. Nem utolsósorban megköszönni Sáray László barátunknak azt, hogy a magyar irodalom elkötelezett híveként negyven év alatt soha nem adta fel a harcot, nem csupán titkára volt a Tokaji Írótabornak, de motorja, éltetője is.

Kedves Kollégák, a jubileumi tanácskozáshoz méltóan töltsük el együtt ezt a három napot. Mindenkitől mérsékletet, empátiát és szakmai hozzáállást kérek. Kívánok mindnyájunknak tartalmas együttlétet, jó borokat, építő eszmecserét, kellemes estétet.